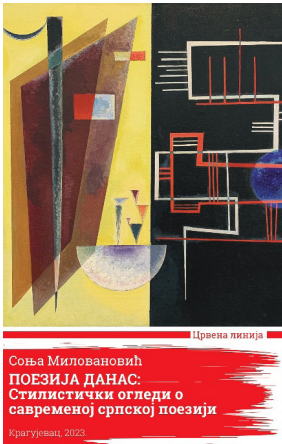

Tihomir Brajović

TRAGANJE ZA INTEGRALNIM METODOM

(Sonja Milovanović: *Poezija danas: stilistički ogledi o savremenoj srpskoj poeziji*, FILUM, Kragujevac, 2023)

Poput prethodne dve (*Teksteme kao stilske dominante u pesništvu Novice Tadića*, 2020; *Stil kao svet dela*, 2020), i najnovija knjiga Sonje Milovanović obeležena je stilističkim istraživanjima savremene srpske poezije. Već samo po sebi to je vredno pažnje, budući da proučavanje poezije nije prominentno književnonaučno opredeljenje kod nas, baš kao ni u svetu. Ovoj činjenici valja dodati zapažanje da bavljenje pesništvom nije izrazito popularno ni u šire shvaćenim okvirima same stilistike, koja je više okrenuta načelnim problemima ili pak istraživanju proznog izraza, i koja pri tome – da kuriozitet bude potpun – pripada onom redu disciplina što su poslednjih decenija dobrim delom i same stavljene u drugi plan invazivnim delovanjem poststrukturalističkih, postkolonijalnih, kulturoloških i ostalih aktuelnih pristupa.

Autorkino zanimanje za isti beletristički modus, period i naučnu vizuru ukazuje se u tom kontekstu kao izraz istraživačke posvećenosti koja ide mimo oportunih mogućnosti izbora. Mислеći i пишуći u izvesnom smislu protiv struje, S. Milovanović još u prvim dvema knjigama izražava, međutim, relaciono zasnovano i u mnogo čemu razložno uverenje da se „u stilistiku 'ulivaju' i druga humanistička saznanja”, odnosno da je sam stil „mesto na koje se svi istraživači vraćaju, ili tačnije – od kojeg svi polaze”. I kao što belodano pokazuje sedam ogleada uvršćenih u kolekciju *Poezija danas*, to uverenje brani se *stilistikom teksta*, pristupom koji – u odnosu na *lingvostilistiku* kao specijalističku i uz to deduktivno orijentisanu vizuru – u prvi plan stavlja neposredno književno-jezičko bivstvo lirske poezije, u smislu induktivno postavljenog razumevanja stilskih osobenosti pisca i/ili dela.

No, ovakav pristup predstavlja tek najočigledniji izraz još dalekosežnijeg opredeljenja koje u krajnjem ishodu pledira za sadejstvo u izučavanju lingvističkih i literarnih aspekata pesničkog teksta. U osnovi, on zapravo označava reafirmaciju izvorno shvaćenog mesta i značaja stilistike kao discipline koja, shodno svom predmetu, može da bude dragocen medijator između lingvistike i nauke o književnosti, ali već dugo u naučnoj praksi nije tako tretirana. „U rasponu na koji se prilazilo svakom pojedinačnom pesniku težili smo da njegov stilski postupak sagledamo što je moguće obuhvatnije”, beleži u tom smislu Sonja Milovanović u kratkom uvodu svoje knjige, izražavajući shvatanje o to-

me da „stil podrazumeva ujedinenost forme i sadržine pesničkog dela” (str. 6). Ako se „forma” tradicijski odnosi na oblikotvorno-konstruktivne činioce pesme (jezik, stih, strofa, žanr, prozodija, versifikacija itd.), treba kazati da ono što je imenovano kao „sadržina” ovde obuhvata raznolike momente lirski predstavljenog čovekovog sveta (emotivnost, misaonost, narativnost, idejnost, slikovitost itd.). A da je zaista tako, pokazuje spisak korišćene literature na završetku svakog ogleada, u kom osim jezikoslovnih figuriraju i naslovi iz oblasti književne teorije, hermeneutike, filozofije, antropologije...

Poezija danas, dakle, čitaocu nudi rezultate jezički i stilski profilisanog proučavanja pesničkih tvorevina koje se ne zaustavlja na lingvistički limitiranom tretmanu književnog teksta, još i danas preovlađujućem u stilistici, već ide preko granica esnafski izolovanog pristupa, težeći razumevanju „egzistencijalnog kao ključnog i osnovnog načela poezije” (5). Drugačije kazano, to znači da se u tekstovima sabranim u ovoj knjizi kao teološka potka afirmiše ono čega se previše često klonila doktrinarno fundirana lingvistika – shvaćena u smislu naučno „objektivne” produkcije specijalistički atomizovanih rezultata – a to je približavanje stilistike i hermeneutike, znanja o jeziku i razumevanja onoga zbog čega je jezik umetnički uposlen, a što neizbežno zalazi u područje neegzaktog i humanistički širokog poimanja.

Valja primetiti da je Sonja Milovanović još u uvodnom delu svoje knjige o pesništvu Novice Tadića nagovestila ovakvo usmerenje, s tim što je ono bilo intonirano kao potreba za prevladavanjem jaza između književne kritike i lingvistike u korist pristupa koji „podjednako uključuje i strukturno-semantički i poetsko-stilski aspekt u analizi pesničkog teksta”. Već tada je upotrebljena sintagma „integralistički metod”, koja implicitno figurira u naslovu sledeće kolekcije, *Stil kao svet dela*, što znači da se u stilu ogleada sve ono što delo sobom nosi, a koja može da važi i za ono što kao istraživačka i spisateljska intencija dejstvuje u novoj zbirci ogleada. Treba kazati da je reč o metodi koji nije nepoznat, budući da se, i onda kad nije tako označen, na ovaj ili onaj način pojavljuje kod nekih od pionira lingvistički intoniranog proučavanja književnosti (npr. R. Jakobson, L. Špicer, J. Tinjanov, V. Kajzer, J. M. Lotman), ali je docnije skrajnut pod uplivom specijalističkih i kros-disciplinarnih, odnosno ekstralingvističkih ili ekstraliterarnih tendencija druge polovine prošlog stoleća.

Jedna od transparentnih posledica prethodno predočenog sticaja okolnosti jeste svojevrsna neelastičnost i/ili neaplikativnost postojeće teorijske aparature koja integralistički opredeljenom proučavaocu stoji na raspolaganju. Tražeći metodološki podesne teorijske „alatke”, S. Milovanović stoga u monografiji o pesništvu Novice Tadića poseže za tekovinama sovjetske, odnosno ruske stilistike, težeći da implementira disperzivno definisan pojam/kategoriju „teksteme” kao „nadrečenične celine” koja je „kompozitna i određuje se svrsishodnom sekvencom”, u rasponu od „mikroteksteme” do „makroteksteme”, da bi ubrzo konstatovala da ona kao takva koincidira s pojmovima teksta, periode, delom i tzv. govornih žanrova (Bahtin), a zatim se priklonila gotovo zdravorazumskom zaključku da u opusu autora *Rugla* i *Potukača* „tekstema predstavlja pesmu kao minimalnu tekstualnu i poetičku jedinicu”. U novoj knjizi to, između ostalog, za posledicu ima lapidarnu konstataciju da „za tekstemu kao nadrečeničnu celinu još uvek ne postoji jasna i konzistentna definicija” (12), uz prateću opasku da se upravo u tekstemi, ma koliko bila neuhvatljiva, objedinjuju planovi „unutrašnje” i „spoljašnje” strukture teksta (13).

Onda kad se pak odmiče od pokušaja sholastički ortodoksne implementacije teorija/metoda i njihovih sredstava, kao, recimo, u tekstu o Miljkovićevoj pesmi „Uzalud je budim” iz prethodne knjige, ističući da se neće služiti „doslednim tumačenjem 'reda po red' [metod B. Popovića – T. B.], već uočavanjem određenih čvornih mesta i stihova-ključeva”, pri tome „imajući u vidu celinu teksta, njenu strukturu, verbalni i misaoni poređak”, Sonja Milovanović otvara, čini nam se, zaista plodotvoran prostor sopstvenom pristupu, ne samo stilistički nego i hermeneutički produktivnih uvida koji pomeraju dosadašnja razumevanja dela.

U tekstovima uvršćenim u najnoviju knjigu autorka se, osim pesništvom Novice Tadića, koje – čini se – (p)ostaje njeno magistralno polje interesovanja, bavi i lirikom Branislava Petrovića, Matije Bečkovića, Tanje Kragujević, Nikole Vujčića, Vojislava Karanovića i Ane Ristović. Delovi opusa i pojedinačni naslovi pomenutih pesnika različitih generacija i poetičkih opredeljenja tretirani su pri tome, u skladu s uvodnim naznakama, stilistički profilisanom analizom pojedinih aspekata egzistencijalnih manifestacija i/ili doživljaja, kao što su usamljenost, glad, vremenitost, pisanje/jezičnost kao životna gestualnost...

Uvek praćene uvidima u dosadašnju recepciju, te pažljivo izvedene analize zapravo ciljaju već pomenuta „čvorna mesta” mikro ili makro struktura kao stilistički i hermeneutički relevantne momente. Tako ogled pod naslovom „Ekspresivnost pesničkog teksta Branislava Petrovića” u svom središtu ima „promenu pesnikovog pogleda na svet” tokom dva ključna stvaralačka perioda, s težištem na unutaršnjem sledu kretanja „do introspektivnog pogleda, ka sopstvu, i egzistencijalnog trenutka kada se *ti i ja* stapaju” (11). Kao i u monografiji o Tadiću, i ovde načelno opredeljenje za „tekstemski” zasnovano tumačenje na hermeneutički nosećim mestima, čini se, ustupa pred pojmovno-terminološki elastičnijim diskursom (npr. analizom gramatičkih kategorija temporalnosti, sa zaključkom da „[u] tom je stapanju vremena i jezgro ekspresivnosti pesme, pa time i emocionalne obremenjenosti leksema sa značenjem osećanja”, itd., 22).

Vrstan primer celishodnosti ovakvog pristupa donosi – očekivano, moglo bi se kazati – ogled o motivsko-tematskom kompleksu gladi u poeziji Novice Tadića. U njemu je problem detekcije granica „tekstema” ostavljen po strani zarad usredsređivanja na interno nijansiranu kreativnu dinamiku, a ona – između ostalog – svedoči o tome da u delu autora *Ognjene kokoši* i drugih zapaženih naslova „napuštanjem pretežno grotesknog slikanja sveta nije napušten i groteskni duh stvarnosti, kao što ni izrazitijim prisustvom molitvenog nije nestala 'neodređena strava' koju pesnički subjekt oseća u dodiru sa svetom” (32–33). Posežući za različitim književno-filozofskim reperima, od Platona, preko Rablea i Kjerkegora, pa do Bahtina i Emila Siorana, S. Milovanović potom minuciozno istražuje pesnikov horibilni imaginarijum, komentarišući i tumačeći imenovanja, leksičke i semantičke varijante, jednako kao i metamorfoze lirskoga „ja” i njegovih verbalnih ispoljavanja, u rasponu od metafizičke pa sve do socijalno kritičke intonacije, stižući najposle i do „gladi” za slobodom kao donekle iznenađujućeg, ali zapravo zakonomernog izraza ove okrutno dosledne pesničke pustolovine.

Sličan put slede i ostali tekstovi u zbirci. Tako u ogledu o Bečkovićevoj poemi „Kad dođeš u bilo koji grad” autorka, logično, polazi od semantike glagola „doći”, idući u preciznoj lingvostilističkoj analizi zatim od „fizičke predstave” do „unutrašnje dramatizacije

vremena” (57), odnosno do jezički i retorski potkrepljenog uvida u to da je figurativni smisao kretanja ovde „samoosvešćenje sopstvenog životnog puta”, te da je „egzistencijalni momenat kao kriza sopstva zaplet poeme i ujedno njen klimaks” (64). Jedan od najinformativnijih momenata tumačenja pesničke zbirke *Hleb od ruža* Tanje Kragujević donosi, s druge strane, uočavanje lingvističke uloge „mesnih parcelata” ili segmenata i „prostornih lokalizacija”, koji u konstelaciji s drugim gramatičkim kategorijama i poetskim sižeima u krajnjoj liniji sugerišu „stav o mestu poezije u društvu” (71), ali i još dalekosežniji zaključak da „sintaksa pesme kao telo pesme, predstava je [...] razjedinjene jedinstvenosti bića samog teksta” (74).

Nesumnjiv istraživački sluh za osobenosti moderno pisane poezije autorka knjige *Poezija danas* pokazuje u ogledu o zbirci *Disanje* Nikole Vujčića, i to tako što putem istraživanja „lajtmotivskih reči ili varijacije određenih iskaza” detektuje i stilistički raspoznatljive modalitete ispoljavanja „egzistencijalnog kao autopoeitičkog” (84), a pišući o poetskom vokabularu Vojislava Karanovića ona se naučno transparentno približava fenomenu graničnosti „kao ontološkoj, epistemološkoj, egzistencijalnoj i poetičko-stilskoj konstanti njegove poezije” (102). Ako možda ne interpretativni, onda verovatno metodološki profilisan vrhunac ove progresivne sublimacije stilističkog razumevanja poezije predstavlja završni ogled o ulozi „uosećavanja” u pesništvu Ane Ristović, zasnovan na „poetskoj funkciji” jezika jednako koliko i na „tihom, postupnom *transferu osećanja* kao instrumentu vizije sveta koji se sagledava, spoznaje i doživljava” (124).

Krećući od jezičke ekspresije kao konvencionalnog predmeta lingvistike teksta i okončavajući u empatičnosti kao njenom nekonvencionalnom odredištu, eksplikativno-argumentacijski postupak *Poezije danas* tako uverljivo i sugestivno opisuje heuristički luk od stilistike do hermeneutike, svedočeći o tome da se u okviru ove tradicijski uspostavljene, neretko i tradicionalno praktikovane filološke discipline, i danas može težiti inovaciji. Njenu autorku sasvim izvesno tek čekaju ozbiljni, pre svega teorijski izazovi u potrazi za priželjkivanim integralnim metodom. Rezultati koje, skupa s prethodnim naslovima, ova knjiga ispostavlja čitaocima danas i ovde, u prostoru neposrednog izučavanja savremene srpske poezije već, međutim, uverljivo legitimišu opravdanost tog zaista intrigantnog poduhvata te njegovu moguću valjanost za ovdašnju nauku o književnosti i proširenje njenih metodoloških i interpretativnih horizonata.